Consideraţii asupra conversiunii în limba română actuală

AIDA TODI
Facultatea de Litere
Universitatea „Ovidius" Constanţa

Situată la graniţa dintre lexic (prin faptul că serveşte la îmbogăţirea vocabularului) şi morfo-sintaxă (prin aceea că implică aspecte gramaticale), mai productivă în limbile predominant analitice, faţă de cele sintetice, conversiunea (numită şi schimbarea valorii gramaticale sau a clasei lexico-morfologice) este definită, în lucrările româneşti de lingvistică, drept un „procedeu gramatical (morfo-sintactic sau, în exclusivitate, sintactic) de trecere a unui cuvânt de la o parte de vorbire la alta, deci un procedeu gramatical de formare de cuvinte noi din cuvinte existente în limbă" (DSL, 1997, 137), deosebindu-se de derivare, la care trecerea de la o clasă morfologică la alta se realizează prin ataşarea de afixe derivative (DSL, 1997, 137-138).

Alte studii acordă termenului în discuţie o accepţiune mai largă, desemnând prin conversiune orice procedeu de trecere de la o clasă morfologică la alta, inclusiv derivarea sau chiar (în literatura lingvistică de limbă engleză) trecerea unui nume propriu în nume comun sau a unui nume abstract într-unul concret (DSL, 1997, 138). Menţionăm că în cercetarea noastră am utilizat noţiunea de conversiune în prima accepţiune, utilizată în general de lucrările româneşti de lingvistică.

DSL mai precizează faptul că „în operaţia de conversiune, trecerea la o nouă parte de vorbire este marcată, m o r f o l o g i c, prin *selecţia mărcilor flexionare proprii noii clase* (dacă este o clasă flexibilă) sau prin *invariabilitate* (dacă este o clasă neflexibilă), iar s i n t a c t i c, prin *apariţia în contexte specifice noii clase şi cu funcţiile acesteia"* (DSL, 1997, 138, s.n.).

1.1. Un prim criteriu de clasificare a tipurilor de conversiune are în vedere clasa morfologică în care se încadrează noul cuvânt. Din acest punct de vedere se poate vorbi despre *substantivizări*, *adjectivizări* sau *adverbializări* ale unor părţi de vorbire; sunt situaţiile cele mai frecvente, dar nu singurele. Se ştie că aproape orice parte de vorbire poate deveni substantiv, în primul rând prin acceptarea unui morfem de determinare (articol hotărât sau nehotărât), a unui articol demonstrativ (*leneşul* de acolo, *oful* tău, e *un prost*, i-am făcut *un bine*, *cel mic* a plâns toată ziua) sau prin acceptarea unui determinant adjectiv (acest *tânăr*, câţiva *bătrâni* etc.); de asemeni, majoritatea pronumelor, cu puţine excepţii, se adjectivizează; la fel se întâmplă cu cele mai multe verbe la participiu; în sfârşit, la adverbializare se pot da exemple destul de numeroase ale unor adjective trecute la această clasă (m-a privit *fix*, se poartă *ciudat*, se îmbracă *elegant*, cântă *frumos* etc.).

1.2. Dacă avem în vedere clasa morfologică de origine, distingem conversiuni ale substantivului, ale adjectivului, ale pronumelui, ale verbului etc. în diverse părţi de vorbire. Din acest punct de vedere, clasificarea propusă la 1.1. se poate nuanţa; astfel, se

BDD-V3928 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:53 UTC)

vorbeşte despre o substantivizare a adjectivului, a pronumelui, a verbelor la diferite moduri nepersonale, a adverbului, a interjecţiilor; despre utilizarea cu valoare adjectivală a substantivelor, a pronumelor, a unor verbe la moduri nepersonale; despre adverbializarea unor substantive, a unor adjective, a unor verbe, fiecare cu caracteristici distincte.

2.1. Chiar dacă procedeul intern dominant de îmbogăţire a vocabularului este, în limba română, derivarea, conversiunea se dovedeşte a fi, în numeroase situaţii, extrem de necesară, unele dintre tipurile de realizare a acestui procedeu generalizându-se în timp: substantivizarea infinitivului lung, care, progresiv, a ajuns să fie asimilată cu derivarea (din cauza dispariţiei formelor şi a construcţiilor verbale cu infinitivul lung, numeroase gramatici consideră că formele cu *-re* constituie derivate substantivale, iar *-re* este un sufix substantival), substantivizarea supinului, adjectivizarea participiului (unde morfemele *-at*, *ut*, *-it* / *-ît* sunt interpretate adesea ca sufixe adjectivale), utilizarea, cu valoare adverbială, a unor substantive etc.

2.2. Procedeul are o vechime mare în limba română; el poate fi întâlnit încă din primele texte româneşti, unde trecerea dintr-o clasă gramaticală la alta era dictată, cel mai adesea, de necesităţi obiective, printre care insuficienţa vocabularului şi sărăcia mijloacelor de exprimare în limba română veche; în timp, unele schimbări de clasă lexico-morfologică s-au gramaticalizat; situaţii de tipul celor enumerate la 2.1. sunt frecvente în toate epocile de evoluţie a limbii române, poate cu predominarea substantivizării supinului, în româna veche, faţă de substantivizarea infinitivului lung. Cu alte cuvinte, nu este vorba despre un procedeu recent, el având o „tradiţie" îndelungată în limba română şi intrând uneori în concurenţă cu derivarea, procedeul intern dominant de îmbogăţire a vocabularului.

2.3. Deşi, de-a lungul timpului, limba română şi-a rafinat mijloacele de expresie, îmbogăţindu-se atât prin împrumutul masiv din alte limbi, cât şi prin preluarea, în special din limbile romanice, a unor sufixe/sufixoide, prefixe/prefixoide, devenite, pe teren românesc, extrem de productive, conversiunea nu a pierdut deloc teren; dimpotrivă, ea continuă să fie utilizată, uneori, ca modalitate de evitare, prin sinonimie, a repetiţiei; alteori pentru stabilirea unei diferenţe semantice între cuvântul obţinut prin schimbarea valorii gramaticale şi unul derivat de la acelaşi radical; nu rareori tendinţa spre economie, spre o exprimare mai rapidă, stă la baza acestui fenomen; în sfârşit, o analiză atentă a frecvenţei cuvintelor obţinute prin acest procedeu în diverse stiluri / substiluri ale limbii sau situaţii de comunicare arată că adesea procedeul în discuţie se dovedeşte a fi extrem de expresiv.

3. Tema prezentării de faţă o constituie cercetarea unor cuvinte formate prin acest procedeu în limba română actuală, în general, şi în perioada postdecembristă, în special. Deşi ne-am propus, nu am reuşit, în toate situaţiile, să datăm cu exactitate apariţia acestor termeni, din mai multe motive: în primul rând, Dicţionarul limbii române (DLR), până acum câţiva ani singurul care oferea o plasare în timp a genezei cuvintelor, nu a avut răgaz să înregistreze faptele recente de limbă care au stat la baza prezentului studiu; pe de altă parte, multe dintre cuvintele formate prin conversiune se situează oarecum la periferia vocabularului (fiind elemente de argou, termeni familiari ori vulgari sau, deşi

BDD-V3928 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:53 UTC)

frecvent utilizaţi în limba vorbită şi cu o vechime probabil mai mare, nu au fost cuprinşi în dicţionare); aceasta explică faptul că, deşi unii dintre termenii în discuţie existau, poate, şi în deceniile precedente, lucrările lexicografice dinainte de 1989, supuse adesea cenzurii, nu i-au înregistrat. Există şi situaţii în care datarea se poate face cu exactitate, cuvintele respective denumind noţiuni apărute după 1989. În aceste condiţii, instrumentele de care am beneficiat au fost unele publicaţii postdecembriste, precum şi câteva dicţionare apărute în ultimii 13 ani, dintre care menţionăm *Dicţionar de cuvinte recente*, editia a II-a, al Floricăi Dimitrescu, 1997 (DCR2), pe care îl considerăm cea mai complexă şi mai interesantă lucrare lexicografică din ultimii ani, şi din care am preluat cele mai multe definiţii, datări şi trimiteri la unele articole din presă; *Dicţionar de argou şi expresii familiare ale limbii române*, scris de Anca Volceanov şi George Volceanov, 1998 (DAEF). Majoritatea cuvintelor din DCR2 menţionând sursa din care au fost preluate, am înregistrat-o şi în lucrarea de faţă. De asemeni, am notat şi cuvinte care, fără a fi înregistrate în dicţionarele de până acum, au o circulaţie mai largă sau mai restrânsă.

3.1. Clasificarea pe care ne-am propus să o întreprindem porneşte de la criteriile menţionate mai sus (1.1. si 1.2.); am adăugat, la aceasta, observaţii de ordin stilistic, întrucât, după cum se poate constata, repartiţia tipurilor de conversiune diferă foarte mult de la un registru stilistic la altul şi chiar de la un câmp semantic la altul. Fără a avea pretenţia de a prezenta o listă exhaustivă, lucrarea de faţă îşi propune să inventarieze doar câteva dintre situaţiile pe care le considerăm mai interesante şi mai reprezentative pentru limba română actuală.

3.1.1. SUBSTANTIVIZAREA

3.1.1.1. Adjectivul

A. O primă constatare care se poate face este aceea că, în perioada la care ne referim, numeroase adjective devin, prin procedeele amintite mai sus, substantive; fenomenul se produce frecvent în situaţia în care adjectivul respectiv determină, iniţial, un substantiv, pe care ajunge în cele din urmă să îl substituie; cauza o reprezintă „legea minimului efort”; o contribuţie însemnată are, probabil, şi faptul că adjectivul, astfel substantivizat, poartă o informaţie mai complexă decât substantivul pe care l-a substituit (de fapt, substantivul nou format cumulează, cel mai adesea, valorile semantice ale celor două cuvinte iniţiale). Multe dintre acestea funcţionează, în paralel, ca substantive şi ca adjective şi au intrat deja ca atare în uzul general. Dăm câteva astfel de exemple:

- *adiţională*, s.f. (telefon.), „convorbire telefonică suplimentară în raport cu numărul de convorbiri incluse în preţul fix al abonamentului”(1993); din convorbire adiţională
- *agravantă*, s.f., „circumstanţă cu caracter agravant”(1995); din circumstanţă agravantă;
- *anticipate(le),* s.f., alegerile anticipate, utilizat exclusiv în forma de plural, frecvent, în ultima vreme, în emisiunile T.V.; neînregistrat în DCR;
- *audiovizual,-a*, adjectiv la origine, „(despre mijloacele de comunicare şi informare) care se adresează auzului şi văzului”(Cont., 7. III. 1961, p. 4 s.a.), este utilizat frecvent, în ultima vreme, ca substantiv (prima atestare ca substantiv pe care o

BDD-V3928 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:53 UTC)

înregistrează DCR2 este din R.lit., 30. V. 1985, p. 20), dar în perioada postdecembristă apare din ce în ce mai mult cu această valoare;

- *bucureşteană*, s.f., (sport), „echipă sportivă cu sediul în Bucureşti" (I.B., 28.III.1983, p. 7), explicat în DCR2 ca un derivat (*Bucureşti* + *-ean* + *-ă*); apreciem că în acest caz avem de-a face cu o conversiune a adjectivului *bucureştean*, din echipă bucureşteană;

- *celular,-ă* / *mobil,-ă*, (1992), termeni utilizați, cu numai câțiva ani în urmă, doar ca adjective, în sintagma „telefonie (mobilă) celulară" (DCR2), ulterior în contextul (telefon) celular, şi apoi folosiți aproape exclusiv ca substantive (neutre), cel puțin în limba vorbită (Mi-am uitat *celularul* acasă / Dacă nu sunt acasă, sună-mă pe *mobil*);

- *democreştin,-a* (1993), s.m.f., adj. (pol.), „democrat-creştin" (şi acesta cu dublă valoare: substantiv şi adjectiv, înregistrat în DCR2 din presa mai veche: 1974, 1978, 1979);

- *divizionară*, s.f., 1975 (sport), „echipă care activează în una dintre divizii";

- *flagrant*, adj., s.n. „evident, izbitor, incontestabil"; în sintagma *flagrant delict*, „infracțiune descoperită în momentul săvârşirii ei sau înainte ca efectele săvârşirii ei să se fi consumat" (DP);

- *fundamentalist*, s.m., adj. (DCR2), „extremist de factură religioasă, cu precădere islamică; fanatic"(1991, 1993, 1994);

- *handicapat*, s.m., cu două sensuri: „infirm, invalid"(1993) şi „om neputincios, nedescurcăreț şi cam sărac cu duhul" (în argoul tinerilor şi peiorativ) - DCR2; provenit din persoană / individ handicapat;

- *hexagonală*, s.f. (pol.), „convenție interstatală semnată de şase țări"(1991) - DCR2;

- *homosexual,-ă,* s.m.f., adj., „persoană care întreține relații sexuale cu persoane de acelaşi sex"(1994) - DCR2;

- *intermitent,-ă*, s.m.f., „persoană care nu lucrează regulat într-un anumit serviciu"(1992); provenit din angajat intermitent;

- *întreprinzător,-oare*, s.m.f., „persoană care creează şi se ocupă de o întreprindere, de o afacere etc." (1991): din individ întreprinzător / persoană întreprinzătoare;

- *oficial*, s.m., de regulă la plural, cu sensul de reprezentant oficial: oficialii de la Ministerul Muncii; neînregistrat în DCR2;

- *operativ*, s.m. „persoană care lucrează la contrainformații" (1994); din persoană operativă;

- *oranj* (scris şi *orange*), s.n. (DCR2) (alim.), „băutură răcoritoare din portocale" (1992);

- *parabolic,-ă,* adj., s.f. (comunic.) (despre antene) „cu un ecran reflectant în formă de paraboloid" (1993, 1994); de la antenă parabolică;

- *simultan*, s.n.(sport), „joc al unui şahist cu mai mulți adversari deodată" (R.l., 26. XI. 1976, p.6);

- *transcendental*, s.m.(1990),"adept al *meditației transcendentale,* grup prezentat de către autoritățile comuniste, la mijlocul anilor '80, drept agentură de spionaj şi element nociv în viața societății, ai cărui membri au fost pedepsiți prin îndepărtarea din posturile pe care le ocupau sau prin deportare";

BDD-V3928 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:53 UTC)

- *tricolor,* s.m., 1975 (sport), „component al echipei naționale”- DCR2;

- *trilaterală,* s.f. (pol.), „convenție interstatală semnată de trei țări“ (1993); din convenție trilaterală;

- *triunghiular,-a*, adj., s.n., „(competiție sportivă) la care participă trei echipe sau reprezentanți a trei țări”; utilizat în contexte de tipul „va avea loc un triunghiular la care vor participa selecționatele Bulgariei, Ungariei şi României” (I.B., 3. III., 1984, p. 7), după DCR2;

- *țărănist*, s.m. (pol.), „membru al partidului țărănesc”; DCR2 precizează că este vorba despre un cuvânt mai vechi în limba română, dar care a revenit în actualitate după decembrie 1989;

- *verde*, s.m. (DCR2) (1984, 1985, 1991, 1995) (pol.) folosit mai ales la plural: verzii, partidul verzilor; „aparținător mişcării ecologiste”.

Adăugăm, la acestea, adjectivele substantivizate *agravantă* (din circumstanță agravantă), *anticoncepțional* (din pilulă anticoncepțională), *antiglonț* (din vestă antiglonț), deja semnalate de lucrările mai noi (Stoichițoiu-Ichim, 2001, 12).

*

O serie de termeni, considerați de DCR2 exclusiv adjective, au început să fie utilizați, în ultima vreme, ca substantive; astfel:

- *aerobic,-ă*, adj., „gimnastică la care mişcările şi respirația se sincronizează pe ritmuri muzicale” (I.B., 18. II. 1984, p. 6); este foarte frecvent după 1989, atât ca adjectiv, cât şi, în limba vorbită cel puțin, cu valoare substantivală („Mă duc la aerobic(ă)”);

- *logistic,-ă*, adj. (DCR2), „privitor la mijloacele de hrană, de cazare, de transport” etc. (1993, 1995), în contexte de tipul material logistic (RL,1993), sprijin logistic (1993); în ultimii ani se întâlneşte frecvent substantivul *logistică*;

- *maidanez,-a*, adj. (DCR2) (despre animale), „fără stăpân” (1992, 1993); în ultimii ani, utilizat preponderent ca substantiv; din câine *maidanez*; recent am auzit, cu acelaşi sens, şi adjectivul *comunitar*, utilizat cu valoare substantivală (comunitarii lui Băsescu);

- *prespălat,-ă*, adj. (DCR2) (vest.), (mai ales despre blugi) „din material spălat înaintea croirii, astfel încât să rezulte degradeuri”;

- *preuniversitar,-ă*, adj. (DCR2) (înv.), „care precedă perioada studiilor universitare”; în sintagma „învățământ preuniversitar” (1994), dar şi substantivizat: greva *preuniverstarilor*.

B. Dacă în exemplele de mai sus substantivizarea adjectivului este dictată mai ales de rațiuni de ordin practic (economia sau rapiditatea exprimării), altfel par să stea lucrurile în cazul registrului argotic, guvernat de metaforă, în care cuvintele formate prin conversiune sunt extrem de expresive; am extras, din DAEF, numeroase adjective utilizate cu valoare substantivală:

- *activ*, *active*, s.n., în limbajul lumii interlope, „cazier bogat”, intrat şi în limbajul comun (*are la activ mai multe furturi/spargeri*);

- *bărbos*, *bărboşi,* s.m., în limbajul cartoforilor, „rigă, popă”;

BDD-V3928 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:53 UTC)

- *bătrân*, *bătrâni,* s.m., 1. „student din anii mari”, spre deosebire de bobocii din anul I-1995-DCR2; 2. (în argoul militarilor), cu un sens apropiat de acela din argoul studențesc: „cu vechime în armată” şi destul de vechi în limba română; s.f. „bancnotă de zece mii de lei” sau „bancnotă de o sută de dolari” (DAEF):

- *buzat*, *buzați*, s.m.(peior.), „țigan” - DAEF;

- *calmant*, *calmante*, s.n., 1. „băutură spirtoasă”, „prostituată”; „femeie frumoasă / iubită, amantă” - DAEF;

- *cubice*, s.n., plural, (în limbajul lumii interlope) „zaruri” - DAEF;

- *dosnică*, *dosnice*, s.f., „femeie care practică sexul anal”- DAEF;

- *dungat*, *dungați*, s.m., „deținut, puşcăriaş”- DAEF;

- *ecologist*, *ecologişti*, s.m., (termen glumeț) „vagabond” - DAEF; precizăm că acest cuvânt circulă ca substantiv şi în limbajul curent, cu sensul de „reprezentant al Partidului Ecologist” sau de „apărător al ecologiei”;

- *extremă*, s.f., termen existent şi în limbajul standard, ca substantiv, este întâlnit, în limbajul lumii interlope, cu sensul de „buzunar lateral” -DAEF;

- *ghebos*, *gheboşi*, s.m., (în argoul şcolar), „nota doi”-DAEF;

- *glumeț*, *glumeți*, s.m., (eufem.) „bolnav psihic, nebun, smintit”;

- *golaş*, *golaşi*, s.m. (eufem.) „homosexual” -DAEF;

- *hepatic*, *hepatică*, *hepatici*, *hepatice*, s.m. şi f., „persoană de rasă mongolă” - DAEF;

- *ilegalist, ilegalistă, ilegalişti, ilegaliste* (termen glumeț şi familiar), „infractor, delincvent” -DAEF;

- *indigo*, utilizat şi ca substantiv, în limbajul standard, ca nume de culoare, apare, în limbajul lumii interlope, cu sensul de „infractor profilat pe acelaşi tip de delicte” -DAEF;

- *liber, liberi*, s.m. (în limbajul deținuților), „deținut nerecidivist, condamnat pentru un delict mai puțin grav, care este desemnat să supravegheze un infractor periculos” - DAEF;

- *lunatic*, s.m. (în jargonul frizerilor) „client care se tunde o dată pe lună”-DAEF;

- *mititica*, s.f.(invar.) (în limbajul deținuților) „puşcărie” -DAEF;

- *mut, muți*, s.m. (peior.), „om lipsit de personalitate” -DAEF; *mută, mute*, s.f. (peior.) „femeie proastă, nătângă” - DAEF; *mutu*, s. invar. (în jargonul spărgătorilor) „lacăt”, „uşă încuiată” -DAEF;

- *neagră, negre*, s.f. (în limbajul deținuților) „dispozitiv artizanal pentru aprins țigara” - DAEF;

- *ospitalier, ospitalieri*, s.m. (eufem.) „homosexual pasiv” - DAEF;

- *pârâcios, pârâcioşi*, s.m. (glum.)-1. „informator”; 2. „securist”; 3. „agent al unui serviciu secret” - DAEF;

- *penală, penale*, s.f. (în limbajul deținuților)- 1. „țigară confecționată din hârtie de ziar şi tutunul recuperat de la mai multe mucuri de țigări”; 2. „homosexual pasiv” - DAEF;

- *plimbăreț, plimbăreți*, s.m. (în limbajul lumii interlope), 1. „delincvent care îşi schimbă continuu locul unde operează”; 2. „vagabond” -DAEF;

- *propriu-zisă*, s.f. sg., „soție, nevastă (mai ales de țigan)” -DAEF;

BDD-V3928 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:53 UTC)

- *putred, putrezi*, s.m. (în limbajul deținuților)"deținut cu condamnare mare" - DAEF;

- *respectiva*, s.f. art. hot., „soția sau iubita cuiva în raport cu această persoană"; *respectivul*, s.m. art. hot., „soțul sau iubitul cuiva în raport cu această persoană" -DAEF;

- *sovietică, sovietice,* s.f. (în limbajul deținuților) „lovitură dată pe la spate" - DAEF;

- *specială, speciale*, s.f., 1. „penitenciar cu regim sever"; 2. (în limbajul deținuților) „băutură alcoolică" - DAEF;

- *țestoasă*, s.f., cu două sensuri: 1. „luptător ninja" (1992); 2. (în argoul studențesc) „dubele poliției" (1995) - DCR2;

- *verzişor, verzişori*, s.m., „dolari" - DAEF.

Amintim aici şi prezența unor adjective depreciative devenite nume proprii, imediat după 1989:

- *Odiosu'* (şi în varianta prescurtată, diminutivală, *Odi),* poreclă dată dictatorului Nicolae Ceauşescu după moarte;

- *Sinistra*, poreclă dată Elenei Ceauşescu, după moarte.

3.1.1.2. Numeralul

- numeralul cardinal *unsprezece* este frecvent utilizat, în sport, cu sensul de „echipă de fotbal", formată, după cum se ştie, din 11 jucători (I.B., 23. XI. 1982, p.3 s.a.) - DCR2;

3.1.1.3. Verbul

a. I n f i n i t i v u l l u n g

De dată recentă, dar numai în măsura în care termenii de la care pornesc reprezintă, şi ei, noutăți (din punct de vedere lexical sau semantic), sunt şi infinitivele lungi ale unor verbe, formate aproape simultan cu infinitivul scurt de la care s-au format. Dicționarele apărute în ultimii ani consemnează substantive ca:

- *aneantizare*, s.f., „dispariție totală" (R. lit., 6/1989, p. 22 s.a.) - DCR2;

- *demonizare*, s.f., „aderare la demonism, la credința în demoni", în R.l., 10. VI. 1993, p. 1; îl considerăm infinitivul lung cu valoare substantivală al verbului *a demoniza*; ambele au fost înregistrate în aceeaşi perioadă; DCR2 propune, pentru demonizare, analiza *demon* + *-izare*, puțin probabilă în situația în care apariția infinitivului lung cu valoare substantivală este, cu foarte puține excepții, o regulă pentru limba română;

- *edictare*, s.f., „decretare, promulgare" (R.l., 9. I.1982, p.1) - DCR2;

- *impozitare*, s.f.(fin.), „acțiunea de a impozita" („22", 25/1993, p.5); vezi şi *impozita*, vb.I (fin.) „a pune impozit" (R.l.21.VII.1994, p.1), ambele preluate din DCR2;

- *indexare*, s.f., 1. „acțiunea de a alcătui un index"; 2. (sens dezvoltat după 1989) „acțiunea de a modifica salariile, pensiile etc. în funcție de un indice economic sau monetar" (R.l., 26. XI). 1992, p.3 s.a.); verbul *a indexa* este semnalat aproximativ în aceeaşi perioadă (R.l.,20. XI. 1991, p. 2) - DCR2;

- *jurizare*, s.f., „acțiunea de a juriza" (T.L.,26. VIII. 1990, p. 3); verbul *a juriza* este semnalat în presa după această dată (R.l.,29. VIII. 1992, p. 4) - DCR2;

BDD-V3928 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:53 UTC)

- *nominalizare*, s.f., „propunere (de obicei pentru un premiu)”; cu acest sens el apare în presa postdecembristă (R.l., 13. I. 1993, p. 3); verbul al cărui infinitiv lung îl reprezintă apare, cu acest sens, în aceeaşi perioadă (T.L., 4. XII. 1992, p. 2) - DCR2;

- *şuntare*, s.f., „scurtcircuitare” (înregistrat de Tatiana Slama-Cazacu în R. lit., 16-22. XII. 1993, p.13), de la *a şunta*, existent şi în dicţionarele anterioare - DEX, DLR – DCR2;

- *victimizare*, s.f., „transformarea în victimă” (R.l.14-15. III.1992, p.3); vezi şi a *victimiza*, vb.I, „a transforma în victimă” (R.l. 17. III.1992, p.4; R.l. 7. IX. 1993); ambele preluate din DCR2;

- Credem că tot aici ar trebui discutat şi substantivul *disponibilizare* (s.f. „concediere”, Ev.z. 17.VI. 1995, p. 2) - preluat din DCR2 şi provenit din *a disponibiliza*, verb frecvent în ultimii ani, mai ales în mass-media, cu sensul de „a concedia”; dicţionarul amintit nu înregistrează acest verb, deşi, alături de *disponibilizare*, apare şi *disponibilizat*; ambele cuvinte sunt analizate ca derivate (*disponibil* + *-izare*, respectiv *disponibi* + *-izat*); optăm pentru interpretarea lor ca infinitiv lung cu valoare substantivală, respectiv participiu cu valoare adjectivală, de la verbul a *disponibiliza*, frecvent şi poate chiar anterior celor două forme discutate

b. P a r t i c i p i u l

- *disponibilizat,-ă*, adj., cu sensul 2 de „concediat” (noi îl considerăm participiu cu valoare adjectivală, nu derivat, ca în DCR2), care se întâlneşte frecvent şi cu valoare nominală (*disponibilizaţii din industrie*), situaţie care nu e consemnată în DCR2;

- *emanat,-ă*, s.m.f., adj. (termen care începe să fie utilizat imediat după decembrie 1989, cel mai adesea cu sens ironic, depreciativ), „ivit pe neaşteptate cu ocazia Revoluţiei din decembrie 1989, propulsat într-o funcţie înaltă în stat / într-un partid” (R.l., 228/1990; R.l., 14. III. 1991, p.4).

In registrul familiar şi argotic am întâlnit, cu aceeaşi valoare de substantiv, participiile :

- *colorat*, cu sensul de „ţigan”-DAEF;

- *întărită, întărite*, s.f. (în limbajul lumii interlope) „casă de bani” -DAEF;

- *învârtit, învârtiţi*, s.m. (peiorativ) 1. „persoană care s-a eschivat (prin favoritism, dare de mită etc.) de la obligaţiile militare în timp de război”; 2. „persoană care a ajuns la o situaţie materială sau socială bună, prin mijloace dubioase”;

- *mascat, mascaţi*, s.m., „poliţist care acţionează cu cagula pe faţă, membru al unei brigăzi antiteroriste” -DAEF;

- *perpelit, perpeliţi*, s.m. (în limbajul lumii interlope) „hoţ tânăr, fără experienţă”;

- *sonat, sonaţi*, şi cu valoare adjectivală, cu sensul de „nebun, smintit”-DAEF;

- *şezut, şezuturi*, s.n. „fese”-DAEF;

- *trăsnit*, ca substantiv şi adjectiv, cu sensurile de: 1. „(individ) nebun”; 2. „(individ) excentric” -DAEF.

c. S u p i n u l

Semnalăm, tot în registrul familiar şi argotic, următoarele supine înregistrate ca substantive:

BDD-V3928 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:53 UTC)

- *bătută*, pl. bătute, s.f., „bătaie” - DAEF;

- *băută*, şi în varianta *beută*, s.f. „petrecere la care se beau băuturi alcoolice: beție, chef”-DAEF;

- *lălăit*, pl. lălăituri, s.n., „fredonarea unei melodii cu înlocuirea textului prin silaba *la*”; alături de acesta, cu acelaşi sens, derivatul *lălăială*-DAEF;

- *produs*, s.n. def. de pl., termen familiar şi argotic recent în limba română şi neînregistrat, din câte ştim, în nici un dicționar, cu acest sens, însemnând „prostituție” (într-un context de tipul „*s-a dus la produs*”).

3.1.1.4. Adverbul

- Cu dublă valoare, adverbială şi substantivală, este înregistrat în presa actuală adverbul *bref* (franțuzism)-DCR2- 1. adv., „pe scurt”(1996); 2.comentariu de mici dimensiuni (1996);

3.1.1.5. Prepoziția

- *Contra*, prepoziție cu regim de genitiv, este întâlnită în limbajul familiar şi argotic cu valoare substantivală, în expresia *a trage o contră*, cu sensul de „a păcăli, a înşela plin de tupeu pe cineva”-DAEF; *contra* substantivizat se întâlneşte şi în limbajul sportiv.

3.1.1.6. Interjecția

În ultimii ani remarcăm frecvența unei interjecții utilizate exclusiv ca substantiv şi răspândit mai cu seamă în limbajul colocvial: *beep* (scris şi *bip*), s.n. „semnal sonor de avertizare emis de un aparat de comunicații; țiuit, piuit” („22”, 5. X.1994, p. 13), provenit din onomatopeea englezească beep-beep, răspândită în întreaga lume o dată cu trimiterea sateliților artificiali în spațiu; preluat din DCR2.

Tot cu valoare substantivală apar, în limbajul familiar şi argotic, interjecțiile:

- *fâs*, pl. fâsuri, s.n., cu sensurile de: 1. „eşec”; 2. „decepție”-DAEF;

- *fâş-fâş*, s.n. sg., cu sensul de „bani”-DAEF;

- *vâj, vâjuri*, s.n., cu sensurile de: 1. „grabă, goană, viteză”; 2. „petrecere, chef, beție”; 3. „plimbare, călătorie de agrement”-DAEF; cu acest din urmă sens apare şi substantivul derivat vâjâială, din aceeaşi familie;

- *zdup*, s.n. sg., „închisoare”-DAEF.

3.1.2. ADJECTIVIZAREA

3.1.2.1. Substantivul

Situațiile de adjectivizare a substantivului sunt destul de rare în limba română (mult mai frecvent este, după cum s-a văzut, fenomenul invers, acela de substantivizare a numeroase adjective. Cele câteva exemple pe care le-am întâlnit se comportă ca nişte adjective invariabile, se înscriu exclusiv în limbajul familiar şi / sau argotic al adolescenților (şi nu numai) sau aparțin, unele dintre ele, limbajului sportiv:

- *beton*, adj. invar., 1. „solid, indestructibil”; 2. (în fotbal, despre apărare) „impenetrabil, de nedepăşit” -DAEF;

BDD-V3928 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:53 UTC)

- *brici*, utilizat şi ca adverb, cu sensul de „excelent, formidabil”- DAEF;

- *crimă*, „formidabil, extraordinar”- DAEF; uneori întâlnit şi în sintagma, cu aproximativ acelaşi sens, *crimă şi pedeapsă*;

- *tămâie*, s.f., în limbaj familiar şi argotic, cu sensul de „prost, ignorant”.

3.1.2.2. Verbul la participiu:

- Apărut înainte de 1989, verbul reflexiv *a (se) autoproclama*, cu sensul de „a se învesti cu anumite titluri, de obicei pe nedrept”(Sc. 24. XI. 1966, p. 4), prezintă un participiu frecvent utilizat astăzi, în mass-media, cu valoare adjectivală (*autoproclamata* Republică…), o valoare pe care dicționarele mai noi nu o consemnează (DCR2);

- cu valoare adjectivală, simultan cu aceea de substantiv, apar şi participiile *colorat,-ă, -i, -e*, cu sensurile de „țigan” şi „negru”; *drogat, -ă, -i, -e*, atât cu sensul propriu („care a consumat droguri”), cât şi cu acela figurat, familiar şi argotic, de „beat, baut” -DAEF.

3.1.2.3. Interjecția

Situație neobişnuită de conversiune, apariția interjecției cu valoare de adjectiv invariabil poate fi semnalată tot în limbajul familiar şi argotic; dăm câteva exemple întâlnite:

- *tralala*, cu sensul de „nebun, smintit, aiurit” -DAEF;

- *țuț*, „bun, frumos; de calitate superioară; excelent” -DAEF.

3.1.3. ADVERBIALIZAREA

3.1.3.1. Substantivul

Limba română cunoaşte situații standard (gramaticalizate) de utilizare, cu valoare adverbială, a unor substantive denumind momente ale zilei, anotimpuri sau zile ale săptămânii, care devin adverbe de timp; pe de altă parte, există o altă categorie, a substantivelor care devin adverbe de mod; la ambele clase transformarea se produce prin pierderea flexiunii şi apariția acestora în contextele şi cu funcțiile adverbului. Exemplele care ilustrează cea de a doua clasă sunt întâlnite aproape exclusiv în limbajul colocvial (termeni familiari, de argou sau în limba vorbită, populară), pentru expresivitatea lor:

- *brici*, utilizat şi ca adjectiv, cu sensul de „excelent, formidabil” -DAEF;

- *catran* (pop.), „foarte, extrem de „-DAEF;

- *chipurile*, destul de vechi în limba română, „ca pretext, pasămite-DAEF;

- *lemn,* 1. „prost, imbecil, cretin”; 2. „inert”-DAEF;

- *lună*, „foarte curat”-DAEF;

- *marfă*, care are, ca al doilea sens, pe acela de „foarte bun, de calitate superioară”-DAEF;

- *salon2*, (despre oameni) „bun, cumsecade, înțelegător; pe care se poate conta”-DAEF;

- *trăsnet*, „extraordinar, minunat” -DAEF;

- *tufă*, „total ignorant într-o problemă” -DAEF; circulă şi în sintagma, cu acelaşi sens, *tufă de Veneția.*

BDD-V3928 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:53 UTC)

3.1.3.2. Adjectivul

Tot în argou am întâlnit adverbializări ale unor adjective ca:

- *neted*, „deschis, franc"; „pe față, pe şleau, fără ocol" -DAEF;

cu valori multiple circulă cuvintele :

- *mişto*, „bun, frumos, excelent"(ca adjectiv şi ca adverb),"ironie, batjocură"- ca substantiv-DAEF;

- *solo*, „singur, de unul singur"(ca adjectiv şi ca adverb)-DAEF.

Adverbializarea adjectivului nu e însă un fenomen izolat şi nu se produce numai la periferia lexicului; există o mulțime de adjective care cumulează în mod curent această dublă valoare.

3.1.3.3. Verbul

Verbul la participiu devine destul de rar adverb; de fapt, dată fiind natura lui predominant adjectivală, putem considera că adverbe de tipul: *mi-a vorbit deschis* / *răstit* reprezintă adverbializări ale unor adjective; la fel şi *zis*, regional, cu sensul de „adică" -DAEF.

3.1.4. ALTE SITUAȚII

Am înregistrat aici exemple de schimbare a valorii gramaticale mai puțin obişnuite pentru limba română, pe care le întâlnim fie izolat, într-un singur sau doar în câteva contexte, sau care, chiar dacă sunt mai numeroase, caracterizează un singur registru verbal, de regulă periferic. Cele mai multe cuvinte pe care le-am discutat la acest capitol aparțin limbajului argotic şi familiar şi sunt extrase din *Dicționarul de argou şi expresii familiare ale limbii române*.

3.1.4.1. „Interjecționarea" substantivului.

Trecerea din clasa substantiv în clasa interjecție este un fenomen care se întâlneşte exclusiv în limbajul vorbit (Noroc!, Baftă!, Succes!, Atenție!, Linişte!, Prostii!, Sănătate!, Gura!); aceste substantive reprezintă elipse ale unor verbe din propoziții exclamative: (Să ai) noroc / baftă / succes / sănătate!; (Faceți / fă) linişte! (Ține-ți) gura!, (Acordați-mi) atenție! Motivul este, probabil, expresivitatea substantivelor în astfel de contexte, majoritatea cu rol de avertizare:

- *căruță!*, în limbajul lumii interlope, cu sensul de „fugi!"-DAEF;

- *măciuci!*, care, pe lângă sensurile substantivale de :1."contact sexual" şi 2. „vorbărie neserioasă", este utilizat şi ca interjecție, exprimând neîncrederea sau dezacordul -DAEF;

- *mofturi!*, cu sensurile de: 1. „Prostii, aiureli!"; 2. „Fleacuri! Nu contează!" -DAEF;

- *nas!,* utilizat ca interjecție 1. rostit atunci când strănută cineva, cu sensul de „noroc! sănătate!"; 2. „fugi!"-DAEF;

- *neamule!*, cuvânt de adresare folosit de infractori între ei-DAEF;

- *pârtie!,* ca interjecție, cu sensul de „faceți loc! Dați-vă la o parte!"-DAEF;

BDD-V3928 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:53 UTC)

- *roiu'!* ca interjecție, cu mențiunea stilistică „vulgar"(DAEF), apare cu sens de avertizare (fugi!, pleacă!); face parte din aceeaşi familie lexicală cu verbul *a (o) roi* („a se retrage în mare grabă; a fugi dintr-un loc") şi cu substantivul *roială* (cu sensul de „fugă, plecare precipitată, retragere efectuată în grabă");

- *spanac!* are, pe lângă sensul substantival, propriu registrului familiar şi argotic, de „lucru de calitate inferioară (referitor, mai ales, la producții de factură artistică sau intelectuală"-DAEF), şi unul de interjecție, exprimând neîncrederea (ei, aş!) -DAEF;

- *sufletu'!* are, ca interjecție, sensul de „ba deloc! ei aş! ioc!" -DAEF;

- *topeală!* apare, în limbajul argotic, cu valoare substantivală, mai ales la plural (topeli, cu sensul de „fugă, retragere precipitată", în aceeaşi familie cu verbul a (se) topi şi derivat de la el); ca interjecție are un sens foarte apropiat de verbul şi substantivul din aceeaşi familie: „fugi! şterge-o! dispari!" -DAEF;

- *uşcheală!*, sinonim cu *topeală*, se întâlneşte în condiții similare-DAEF;

- *valea!*, cu sensul de „pleacă, fugi!"; şi în varianta *Valencia!*, în care nu am reuşit să ne dăm seama dacă s-a stabilit vreo legătură de sens cu numele propriu respectiv sau e vorba, mai degrabă, de o eufonie- DAEF.

Interesante ni s-au părut, tot în registrul argotic, situațiile (izolate, de altfel), în care nume proprii apar utilizate cu valoare de interjecții:

- *Cuba!,* interjecție admirativă întâlnită în limbajul adolescenților cu sensul de „bravo, perfect" -din DAEF;

- *Thailanda!,* tot în limbajul adolescenților, cu sensul de „pleacă! dispari!" –DAEF.

3.1.4.2. Ceea ce am numit „interjecționarea" numeralului este un fenomen care apare tot izolat şi tot în argoul tinerilor:

- *şase!* (şi în varianta *şase-şase!*), cu sensul de „atenție! păzea!".

Totuşi, dacă avem în vedere statutul extrem de eterogen al clasei numite, în mod tradițional, numeral, credem că situația enunțată mai sus poate fi încadrată în ceea ce am numit „interjecționarea" substantivului.

3.1.4.3. Conversiunea prepoziției în adverb

- *după*, cu valoare adverbială, denumeşte perioada postdecembristă, având ca antonim pe *înainte;* cu această valoare este înregistrat în DAEF.

În concluzie, dintre toate tipurile de conversiune, cel mai bine reprezentat se dovedeşte a fi (pe lângă situațiile clasice, de multă vreme gramaticalizate), substantivizarea adjectivului, fenomen deosebit de expresiv în special în limbajul familiar şi argotic.

Exclusiv în registrul familiar şi argotic se întâlnesc situațiile de substantive utilizate ca interjecții.

BIBLIOGRAFIE SI ABREVIERI

DAEF, Volceanov, Anca, Volceanov, George, *Dicționar de argou şi expresii familiare ale limbii române*, Editura Arnina, Slobozia, 1996.

BDD-V3928 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:53 UTC)

DRC2, Dimitrescu, Florica, *Dicţionar de cuvinte recente*, ediţia a II-a, Logos, Bucureşti, 1997.
DSL, 1997, Bidu-Vrănceanu, Angela, Călăraşu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaş, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Ştiinţe ale limbii* [în seria *Dicţionar general de ştiinţe*], Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1997.
Stoichiţoiu-Ichim, 2001, Stoichiţoiu-Ichim, Adriana, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influenţe, creativitate*, All, Bucureşti, 2001.

REMARQUES SUR LA CONVERSION GRAMMATICALE EN ROUMAIN ACTUEL

(***Résumé***)

Ce procédé grammatical de formation des mots est caractéristique surtout aux langues analytiques. Du point de vue morphologique, le passage à une nouvelle classe grammaticale se produit par la sélection des marques flexionnaires propres à cette nouvelle classe. En roumain, le procédé par lequel l'adjectif devient nom s'avère, actuellement, très productif, surtout quand il s'agit du langage familier ou de l'argot; de même, la possibilité du nom de devenir adjectif, adverbe ou interjection représente un procédé très expressif. En utilisant les dictionnaires les plus récents, l'article se propose d'étudier et d'enregistrer les situations les plus fréquentes.

BDD-V3928 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:55:53 UTC)